

JOSEF HRONEK

# METODIKA

VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ

VE TŘÍDĚ ELEMENTÁRNÍ

V PRAZE 1937

---

NÁKLADEM ČESKOSLOVENSKÉ GRAFICKÉ UNIE A. S.

**Veškerá práva vyhrazena**

**Tiskem Unie v Praze**

NIHIL OBSTAT

Prof. Dr. JOS. BERAN,  
censor

IMPRIMATUR

Prael. Dr. THEOPH. OPATRŇÝ,  
vicarius generalis

PRAGAE, DIE 13. JUNII 1936.

N. E. 8285.



## Úvodem.

Speciální metodika vyučování náboženství ve třídě elementární jest návod, kterak vyučovati katolickému náboženství v nejnižší třídě obecné školy.

Povinnost choditi do školy obecné (řadové) i občanské počíná se počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dovršilo šestý rok věku. Dítka školou nepovinné, které dovrší šestý rok věku v době od počátku školního roku do nejbližšího konce roku občanského, mohou býti do školy přijaty, není-li pochybnosti o jejich tělesné i duševní dospělosti, nepřeplní-li se jejich přijetím školní světnice a nepřekročí-li se největší počet dětí ve třídě. (§ 11 zákona ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n.)

Vyučovati náboženství ve třídě elementární, to jest v samostatné třídě (neb oddělení) prvního školního roku, potkává se s nemalými obtížemi. S několika stran bylo vysloveno přání, aby napsáno bylo uvedení do praxe elementárního vyučování, které by bylo vhod zejména začátečníku-učiteli náboženství. Aby toto oprávněné přání bylo vyplněno, podány tuto výklady sem hledící soustavné, stručné a co do věcí hlavních úplné. Podrobnější pokyny poskytuje hojně uváděná literatura. Tomu, kdo se uvedenými směrnicemi řídití bude, jest si uvědomiti slovo sv. Pavla: „Není něčím ani ten, kdo sází, ani ten, kdo zalévá, nýbrž Bůh, jenž dává vzrůst“ (1. Kor. 3, 7).

A o toto požehnání a milost Ducha Svatého pro sebe i své svěřence prositi musí učitel náboženství ve vědomí, že jeho povolání vychovatelské ukládá mu velikou zodpovědnost, aby jedenkrát mohl říci před nejvyšším Učitelem: „Pane, z těch, které jsi mi svěřil, neztratil jsem nikoho.“

Milí dělníci boží na těžké liše, nelekejte se obtíží! Vám připadl vznešený a krásný úkol, či „co jest většího než vésti duše, než utvářeti život mládeže?“ (Sv. Jan Zlatoústý.) Hle, to srdce dětské, které čeká na vás, „dřímá jako květina, kterou právě ranní záře chce rozvíjet; duše jeho je neposkvrněná jako mramorový balvan, jehož se dláto ještě nedotklo. Spěchejte a dejte

svítit na tuto květinu paprskem jasného dne, vyryjte do tohoto mramoru pravzor Krásy a Pravdy.“ (Pape Carpentierová.)

## 1. Domov a škola.

Pozorujeme-li život rodinný v ruchu a shonu současného dění společenského a hospodářského, shledáme, že dítě dneška je ochuzeno o vše, čím bývala naplněna rodinná výchova v dřívějších dobách, o nichž „v celku lze říci, že tenkrát byli lidé vzdělanější než dnes! Pravda, že ti naši lidé spoléhali ve všem na Pána Boha, někdy až příliš spoléhali, ale vždy v tom smyslu: člověče, přičiň se, a Pán Bůh ti pomůže. Nebyl to tedy nekulturní fatalismus . . . víra zachraňovala lidi. Nitro bylo čistší a cena vyšší nežli za doby dnešní. Práví-li se dnes, že snad je možná mravnost i bez pozitivního náboženství --- nevěřím. Naše doba aspoň tomu nasvědčuje. Ale v každém případě bude mít tato --- náboženstvím nepodložená --- mravnost mnoho co dohánět, aby dorostla na úroveň našich rodičů a dědečků“, tak právem soudí prof. Dr. *Dědina*.

Není úkolu na světě, který by byl podnikán s větší lehkomyšlností a plněn s menší pečlivostí než rodinná výchova, konstatuje *Paulsen*. Jak dnes namnoze na rodinnou výchovu pohlíží rodiče, dobře vystihuje *O. Kádner*: „Jedni vidí v dětech sebe samy, druzí je komandují od malička jako otroky, třetí je pokládají za živou hračku a rozmazlují je opičí láskou; a je konečně dosti rodičů, kteří si slibují, že je škola zbaví nemilé povinnosti, aby nemusili pečovat o vzdělání vlastních dětí.“

Nyní v rodinách už namnoze neuslyšíte dětsky vroucích modliteb, ani těch drobných básniček, plných srdečné lásky k Bohu a k přírodě a dýšících pravou ušlechtilou poesii, těch srdečných a žertovných koled — tato tradice již vyhynula. Změna všeho společenského a rodinného života, nevěra a lhostejnost náboženská nezůstala bez škodlivých následků v rozvoji dítěte, jemuž už nezaznívala při usínání něžná ukolébavka, jeho duch nesytil se vypravováním o Kristu Pánu a učením modliteb, ač po tom všem jeho útlé srdéčko hořelo touhou, jak snadno se přesvědčí učitel v prvních hodinách náboženských, kterak, tak-

řka nedýchajíc, s planoucím okem sleduje každé jeho slovo o Pánu Bohu.

Záchranou může tu býti škola — prodloužení to dětství lidského. A tu přechází odpovědnost na jiné činitele: učitele a kněze.

U nás byla po převratu zavedena do obecného školství „občanská nauka a výchova“ t. zv. „Malým školským zákonem“ ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jako povinný učební předmět, v němž nejde jen o rozumové poučení mládeže o občanských a mravních povinnostech, nýbrž také o výchovu citu, vůle a jednání; v podstatě tudíž jest však morálkou laickou, přirozenou, nezávislou na církevních nadpřirozených principech.

Nábožensko-mravní vyučování a výchova jest úkolem jen učitele náboženství. Proto katecheta musí nezbytně si osvojiti teoretickou a praktickou znalost svého učebního předmětu. Volba a úprava výchovných prostředků musí se díti promyšleně a plánovitě.

Dnes mládeži se poskytuje možnost rozšířiti co nejvíce své vědomosti ve všech oborech, bylo by tudíž velmi nerozumné opomíjeti nebo zanedbávati katechetické vzdělání, jak výslovně připomíná dekret posvátné kongregace Koncilu „Provido sane consilio“ z 12. ledna 1935, zdůrazňující větší péči o katechetické vyučování a výchovu.

#### Literatura:

*A. Heinen*, Die Familie, M.-Gladbach 1923<sup>3</sup>.

*Týž*, Lebenskreis der Familie, Saarlouis 1932.

*J. Kubálek*, Výzkum dětí ve třídě elementární, Brno 1926.

*M. Pribilla*, Die Familie, Saarlouis 1932.

*Salamonová-Baumová*, Das Familienleben der Gegenwart, Berlin 1930.

*A. Vašek*, Rodina dvacátého století, Olomouc 1924.

## 2. Kdy má náboženské vyučování začínati.

Pán Ježíš poučuje nás, že již nejútlejší mládež má se záhy vzdělávati v učení náboženském: „Nechte dítek přicházeti ke mně a nebraňte jim.“ (Luk. 18, 16.) Proto jest třeba již v době dětské začít s vyučováním náboženským.

Nutnost toho plyne ze slov sv. Pavla: „Kterak však uvěří v toho, o kom neslyšeli? A kterak uslyší bez hlasatele? — Nuže víra z kázání, kázání pak z rozkazu Kristova.“ (Řím. 10, 14—17.)

Mládí jest všemu učení a vzdělání přístupno, zvláště pak náboženskému. Mládež netíží žádné starosti hmotné, rozum její není pokažen rozmanitými pochybnostmi. Duše dítěte jest však otevřena vlivům vnějšího světa a proto nutno již zde klásti základy nábožensko-mravního života, neboť „jinoch nevzdálí se, i když zestárne, od cesty, kterou se dal“. (Přísl. 22, 6.) Světem zmítá nevěra, nebyl-li vštípen člověku již v útlém mládí cit náboženský, opřený další výchovou o pevný základ víry, pak lehko jej nevěrecký svět k sobě přivábí. S nápravou dospělých bývá to těžké, ne-li již nemožné.

Také stát nemůže postrádati ve výchově sil náboženských, neboť vždy bylo a dosud jest velmi důležitým a vlivným jevem kulturním.

#### Literatura:

*L. Bopp*, Zeitstill der Seelsorge, Leipzig 1935<sup>2</sup>.

*H. Mayer*, Kinderideale, Kempten 1914.

*Fr. Weigl*, Kind und Religion, Paderbom 1914.

*G. Wunderle*, Frühkindliche religiöse Erlebnisse im Lichte späterer Erinnerung, Würzburg 1933.

### **3. Cíl vyučování náboženského ve třídě elementární.**

Elementární třída má býti školou modlitby. Nejdůležitější pravdy víry, dětské povinnosti a modlitby mají organicky vyrůstati z biblického vypravování. Neusilujeme o skutečné mravní hodnocení a pouhé vědění, ale zdůrazňujeme úmyslné navykání nábožensko-mravnímu řádu. Dítě šestileté věří všemu do slova, proto učitel náboženství toho užije a vede děti k samostatné účasti na vyučování a nabádá je k tomu, aby se naučilo znáti dobrotu Boží, jak se jeví v biblickém vypravování o osobě Ježíše Krista, božského přítele dítek. Tedy ne nějaké mythy a báje, ne románové vypravování, ale skutečné události z Písma sv. Mnohé třeba jinak říci, aby dítě chápalo

a rozumělo, avšak odchýlení budiž jen formální. Vyučování v 1. třídě se děje pro přítomnost. Životní zdatnost a přizpůsobovací schopnost k podmínkám křesťanského života jest hlavní věcí metodické nábožensko-mravní výchovy, jež vede stále k dalšímu vývoji, růstu a zdokonalování dítěte v katolického křesťana.

#### Literatura:

*J. Adrian*, Die Erziehung zur Frömmigkeit, Mergentheim 1927.

*O. Ettl*, Gebetserziehung und Religionsunterricht, Graz 1929.

*J. Huberová*, Die religiös-sittliche Unterweisung des Kleinkindes, Kempfen 1921<sup>2</sup>.

*J. Sauren*, Die Religionsunterricht in den ersten drei Schuljahren, Köln 1900.

Ze systematických katechetik jest zvláště uvést moderní práce: L. Boppa, Ettla; Diessla, Gatterera, Göttlera, Mayera a j., z českých autorů pak četné příspěvky v oboru vyučování a výchovy náboženské jsou od prof. Dra V. Kubíčka, Jos. Hronka, D. Pecky, Kar. Rebana, Fr. Tomáška a j.

### 4. Obtíže při vyučování náboženském.

Náboženské vyučování zejména na nižším stupni se setkává s nemalými obtížemi. Čím kdo vážněji je pojímá, tím více poznává, jak jsou veliké. Obtíže působí učiteli:

1. předmět sám,
2. náležitý způsob podání,
3. děti.

1. První obtíž spočívá v předmětu samém. Náboženské pravdy, které dětem se podávají a vysvětlují, jsou abstraktní, i rozum bystrý a vyvinutý je těžko vystihuje, tím méně slabý a nevyvinutý rozum dětský jest s to, aby je chápal. Způsob apercepce dítěte se liší od osvojování člověka dospělého. Proto nutno abstraktní pravdy přiblížiti obrazivostí dětské tak, aby je děti netoliko chápaly, v paměti si udržely, ale si osvojily a tak se staly jim pohnutkami dalšího konání, tvořily podklad jejich života.

2. Otázka metodické úpravy náboženského vyučování, jak se nannoze zdá, jako by neexistovala pro učitele, jenž se spokojuje s tím, že učebnou látku žák si pamatuje, ale jak si ji osvojí, o to se nestará. Učitel náboženství musí dbáti didaktických zásad, které mají obecnou platnost.

3. Děti vstupují do školy před ukončením raného dětství (trvá asi do 7. roku), ve stavu rychlého vývoje tělesného i duševního. Tyto děti podstatně se liší nejen od dospělých, ale i od dětí starších. Pozornost dětí v šesti letech jest převahou bezděčná, těkavá. Velmi nesnadno se soustřeďují, nepojují složitějších celků. Snadno se unaví a únava jejich bývá značná, proto jest třeba v hodině náboženské na to zvláště míti zřetel. Ostatní předměty všechny jsou rozvrhovány po půlhodině, nutno tudíž i při vyučování náboženském se tak řídit, že po půlhodině se dětem popřeje oddechu. Klidnou, radostnou náladou, vzbuzením zájmu možno do velké míry čelit únavě. Dovede-li učitel vystihnout psychologickou náladu třídy, dovede-li být zajímavý, moduluje-li hlas, může třídu udržeti při svěžesti daleko déle, než je-li monotonní, těžkopádný, únavný. Činnost duševní se stupňuje u dětí ve třídě elementární od podzimu do jara, pak klesá, jevíť se u dětí rychlejší vzrůst tělesný.

Zásoba slov a představ dětí šestiletých jest nepatrná, paměť převahou smyslová, nikoli slovní, jest menší, obtížněji ukládají v paměť, v myšlení nejsou vycvičeny, některé jsou i docela zanedbány a ve příčině náboženského vyučování jediné na školu odkázány. Je třeba si uvědomiti, že na dětském vývoji spolupracují dvě řady příčin či podmínek: vnitřní, jež souborně můžeme označiti dědičností, a vnější, jež možno shrnout pod souborným názvem prostředí. Děti z vrstev zámožných, zdravých a inteligentních jsou fysicky i psychicky lépe vyzbrojeny pro školu, nežli děti z vrstev zubožených, nuzných a neinteligentních, čímž se zabývá *F. Čáda* v „Rozpravách z psychologie dítěte a žáka“. Jak působí sociální poměry dítěte na školní jeho prospěch, doklady z pražského prostředí uvádí ve své studii *Dr. Nečasová*. Učitel ke všem těmto činitelům a vlastnostem každého žáka přihlížeti musí a podle výsledku tohoto svého pozorování zaříditi výchovné působení svoje. Proto se doporučuje, aby byl ve vlídném styku s rodiči a svá pozorování si sdělením rodičů ověřoval neb opravoval. Rozumí se samo sebou, že při tom zachová úzkostlivě noblesu a společenský takt. Poznámky o individualitě dítěte jsou významným podkladem pro pedagogicko-didaktické působení učitelovo. Veš-

keru výchovu totiž proniká poznání, že jest výchovu a vyučování přizpůsobovati každému žákovi. Místo třídy jako učebné jednotky stává se předmětem učitelova zájmu každý jednotlivý žák.

Osnova pro pozorování dětí a pro zápisy o nich byla sestavena na poradě cvičných učitelů r. 1930. Charakteristika rozdělena na čtyři části a závěr:

A. Prostředí.

B. Fysický stav.

C. Psychické vlastnosti pro výchovu důležité.

D. Poměr ke škole.

E. Závěr, k němuž se připojí úsudek, jakým způsobem na žáka na základě vypořizovaných vlastností pedagogických působiti.

Při prostředí ptáme se na rodiče (dětí nemanželské), jejich zaměstnání, sourozence, bydliště, je nutno znáti úroveň výchovné schopnosti a úroveň vzdělání členů rodiny, snahy, ideály a chování, k nimž jest dítě doma vedeno.

Při fyzickém stavu zjistíme zdravotní poměry v rodině, je-li žák zdrav, věk, tělesné vady, nemoci, které prodělal; čistotu rukou, obličeje, šatů, školních věcí.

U psychických vlastností půjde zejména o pozornost, únavnost, pamět, zkušenost, sugesci, ukázněnost, hravost, fantasii, úsudek a j. Na konec připojí se stručná charakteristika celková.

Při poměru žáka ke škole pak zjistíme, chodí-li žák do školy rád nebo nerad, poměr k spolužákům, náboženskému vyučování, trestu, pochvale apod.

Nepřeceňujeme výzkum mládeže, ale uvědomujeme si, že je třeba cílevědomé výchovy tělesné i duševní. Výstižně to řekl *prof. L. Haškovec*: „Považuji za anomálii, že se zabýváme rozsáhlými vědomostmi historickými, geografickými a j., snažíme se prozkoumati záhady nebetyčných hor, stratosféry a hlubin mořských, ale o vlastní organizaci tělesnou a duševní, která tvoří podmínky všeho životního úspěchu, štěstí a poznání, nedbáme.“ Základní idea, která tvoří opěrný pilíř nové školy, zní prostě: dobře mohu vésti dítě sobě svěřené jen tenkrát, rozumím-li mu dobře, znám-li je do hloubky. Proto právem

zdůrazňuje *prof. F. Šeracký*, že účinná pedagogika staví bezpečně jenom na pronikavé pedognosii, t. j. znalostí dětí. A to platí také pro katechetu.

#### L i t e r a t u r a :

*Fr. Čáda*, Výzkum žactva. Pedagogické rozhledy, roč. XXV.

*E. Claparède*, Psychologie dítěte a experimentální pedagogika, Brno 1925—28.

*O. Kroh*, Psychologie des Grundschulkindes, Leipzig 1933<sup>9</sup>—10.

*Jos. Kubálek*, Výzkum dětí ve třídě elementární, Brno 1925.

*C. Steyskal*, O výzkumu dětské inteligence, Praha 1921.

*W. Stern*, Psychologie der frühen Kindheit, Leipzig 1928<sup>5</sup>.

*Týž*, Die Intelligenz der Kinder und der Jugendlichen und die Methoden ihrer Untersuchung, Leipzig 1928<sup>4</sup>.

*Jos. Šústal - Jan Uher*, Pozorování žáků na škole národní, Praha 1934.

### 5. Osobnost učitele náboženství.

Jest samozřejmým, že osobnost učitele náboženství má důležitou roli při vyučování, řekl bych bez váhání, že jest nejdůležitějším činitelem. Těší-li se sympatiím svých svěřenců, tu přenáší se láska i na předmět, kterému učí, nemají-li žáci svého učitele rádi, jeho působení nedociluje žádoucího výsledku.

Osobnost zbožného katechety jest již sama sebou výtečným prostředkem výchovným. Má-li maličké ke Kristu vésti, musí býti katecheta sám ztělesněním slovy Pavlových, že žije v něm Kristus. Katecheta je vyslanec Kristův, plní jeho vůli a učí jen tomu, co církev mu ukládá, proto varuje se všeho politikaření, které tak přiléhavě nazval Benedikt XV. „pestis deterrima apostolatus“.

Jest otázka, kdo jest rozený učitel náboženství (catechista natus)? Jest jím ten, kdo má:

1. Vrozenou vloh. Umění vychovávat se nedá naučiti bez vrozené vlohy. Pedagogický talent se zračí nejdříve v jistotě a rozhodnosti v jednání. Nedovede-li učitel větší počet žáků v kázni udržeti, tomu nic nepomůže sebe větší vědění. Nejistotu, bezradnost jeho žáci hned v prvních hodinách postřehnou. Kdo nemá přirozené vlohy disciplinu udržeti a k mládeži se skloniti, ten ať se neohlíží na ony časné výhody, které

povolání učitelské přináší, a je nevolí, neboť by proň bylo martyrium a velkých škod by i u těch nejmenších dětí napáchal.

2. Nutným požadavkem k povolání učitelskému, zvláště pro vyučování náboženské, jest, aby učitel prohrát byl láskou neličenou (2. Kor. 6, 6) a radostným temperamentem. Jest toho třeba zejména ve třídě elementární, kamž učitel náboženství vstupovati má vždy s radostnou myslí a usměvavou tváří. To jest ona hilaritas, které žádá sv. Augustin (De catech. rud. 5). Pak i učení se stane dítěti živou potřebou, radostí, hravě se bude učit, škola bude mu „schola ludus“ a nepocítí strohé, chladné nutnosti práce.

Kdo nemá lásky, nemůže vychovávat děti, které více chápou srdcem a více tuší než vědí. Dítě vnímá nejmnocněji to, co nevysloveno vyvěrá z ovzduší a proniká celou bytostí (L. N. Tolstoj). Výchova dětí vyžaduje mnoho práce, trpělivosti a obětavosti, jež právě v lásce k dětem a v lásce k povolání mají nejmnocnější zdroj. Vrozené sklony a chybné návyky dětí a jejich odstraňování, to vše vyžaduje veliké trpělivosti a shovívavosti a jest k tomu třeba také velikého umění. Není to učiteli snadno, není však nemožno takovému vychovateli, který v sobě přemůže egoismus a zapálí své srdce láskou bezvýhradnou, jsa sobě vědom slov sv. Pavla: „Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, lásky však neměl, byl bych jako měď zvučící a jako zvonec znějící. A kdybych měl proroctví a znal všecka tajemství a veškerou vědu, a kdybych měl víru, takže bych hory přenášel, lásky však kdybych neměl, ničím bych nebyl . . . Láska je shovívavá, dobrotivá . . . neroztrpčuje se . . . všecko snáší, všecko přetrpívá . . .“ (1. Korint., 13, 1—7.) Láskou touto se stane učitel dětem přítelem vzácných kvalit, pedagogem nejlepším z dobrých a pěstounem mládeže nejvzácnějším. Laskavost však nesmí přecházeti v slabost a škodlivou shovívavost. S přívětivou laskavostí spojuje učitel vážnou přísnost, žáci nesmějí jej pokládati za sobě rovného. „Milovat dítky přirozené jest, ale nezjevovat jim cele lásky, opatrně jest,“ praví J. A. Komenský (Informatorium, IX.).

3. Prof. *Uher* ve svém výborném spisu „Problém kázně“ píše, že slabá láska zhýčká, ale neukázněje. Učitel, má-li ukázněvat, musí být především sám ukázněný, to znamená, nesmí se dávat ovládat rozmary, musí být klidný a vyrovnaný, nesmí se dát vyprovokovat. „Selbstlos sei der Erzieher,“ žádá *Lindworsky*. To však neznámá, že má být učitel bytostí amorfni. Ve všech vlastnostech, ke kterým chce děti navádět, musí být mistrem, jinak výsledek nebude nikdy úplný. A při tom nesmí zapomínat, že jde o děti. Musí studovat jejich charakter, musí je brát, tak jak jsou.

#### Literatura:

- O. Chlup*, Středoškolská didaktika, Brno 1935.
- W. Diessl*, Reform des Religionsunterrichtes, Warnsdorf 1931.
- O. Döring*, Untersuchungen zur Psychologie des Lehrers, Leipzig 1925.
- F. Grisebach*, Die Grenzen des Erziehers und seine Verantwortung, Halle 1924.

### 6. Nejdůležitější vlastnosti učitele náboženství.

Při výčtu žádoucích vlastností učitelových pedagogické spisy nešetří slov. Takže začátečník, když čte o mnohých dobrých vlastnostech, které má mít, div se nezříká svého povolání. Omezíme se na hlavní body a stručně o nich pojednáme se stanoviska didaktického.

1. Ježto učitel náboženství má býti svým žákům vzorem charakteru a mravnosti, požaduje se na něm více než na jiném, aby byl uceleným charakterem a byl dokonale mravným. Učitel náboženství nesmí ve své horlivosti vyučovatelské zapomínati, že jest jeho úkolem nejen učit, ale také mládež vychovávat. Práce žákova ve škole, učení, učebné předměty mají, jak právem dí prof. Chlup, netoliko jednostranný účel vštěpovati jim dovednosti a vědomosti, nýbrž mají býti i před důležitým prostředkem a činitelem, který formuje tělo i ducha, cele charakter mládeže, její individuální a sociální schopnosti. Učitel vychovává především příkladem, kterým sám dětem jest vzorem. Děti jsou bytostí velmi napodobivé, přijímajíce zvyky, řeč, náhledy, jednání i chování svého okolí. Jest tudíž zvláště na učiteli náboženství, aby byl dětem příkladem a vzorem šlechetného

mravního smýšlení. „Učitel ani neví, jak ohromnou autoritou jest dítěti, — poznamenává *T. G. Masaryk*. Ten příklad, ten zvyk, jak si dítě navyká být autoritou, má velikou důležitost sociální. Škola vychovává pro veškerý život . . . Na jakou autoritu navykne dítě v osobě učitelově, tak bude posuzovati každou autoritu jinou . . .“ (Cíl školy moderní, Čes. uč. 1899, str. 368.) Ovšem příklad učitelův musí býti založen na skutečných osobních vlastnostech a nesmí býti ličený a strojený. Děti velmi rychle poznají pravé vlastnosti učitelovy od předstíraných. Sv. Augustin vypravuje, že jako hoch brzy poznal, že jeho učitelé byli prázdní. Katecheta i u těch nejmenších má vystupovati vždy opravdově, důsledně, přesně, přirozeně a skromně. Běda, přistihnou-li žáci, že učitel jinak mluví a jinak jedná! Mládež od svého učitele očekává zejména přesnost, svědomitost, důslednost a spravedlnost. Jimi získá si nejen úctu dětí, ale i jejich lásku a důvěru. Učitel náboženství varuj se úzkostlivě již každému zdání nespravedlnosti nebo zaujatosti proti některým žákům. Předmět, jemuž vyučuje učitel náboženství, již sám vyžaduje, aby učitel byl v celém svém vystupování vážný. Býti vážným, to neznamená býti těžkopádným a zamračeným. Děti milují veselost. Umět se s dětmi zasmát bývá někdy nejlepší cestou je získat. Děti necht' vidí, že jejich katecheta je prodehnut živou vírou, nelíčenou zbožností, svědomitostí, mírností a trpělivostí, spojenou s otcovskou přísností a spravedlností. Ve sboru učitelském necht' jest učitel náboženství vždy přívětivý, k představeným uctivý a ochotný, ale bez patolizalství. Učitel náboženství musí od sebe odvrhnouti všecko, co by ho „diskvalifikovalo“. *J. A. Komenský* si přeje, aby byli učitelé „nejvýbornější z lidí“, což především musí platiti o katechetovi.

2. Učitel má míti kromě nadání a lásky k povolání učitelskému potřebné vědomosti všeobecné i odborné. Jest nezbytné, aby i ve třídě elementární ovládal náboženské učivo ve všech jeho částech do posledních detailů. Kromě toho třeba, aby vyznal se dobře v teorii a praxi výchovné, studoval dále pedopsychologii, sledoval odbornou literaturu a dále se vzdělával. Věda pedagogická ve všech svých pomocných discipli-

nách neustále roste, připomeňme si z nich jen na př. psychologii dítěte (*Kinderpsychologie*, *Entwicklungspsychologie*) s *Preyerovým* epochálním dílem „*Die Seele des Kindes*“ nebo našeho prof. Čádu a jeho studie pedopsychologické, sem spadá i dílo F. X. Eggersdorfera „*Jugendbildung*“ (1933<sup>4</sup>). Mění se dále náboženské poměry, které nejsou bez vlivu na školu, proto právem se žádá, aby katecheta nepřestával na tom, co si přinesl ze svých studií, ale odborně studoval jednotlivé nauky speciální.

Též se doporučuje mladšímu učiteli, aby hospitoval u zkušenějšího katechety a jeho na radu často se dotazoval.

Hospitace (= náslech) ve škole má pro mladšího učitele ten účel, aby si osvojil poučení o tom, jak vyučuje vzorný katecheta. Prof. Chlup mluvě o psychologii náslechu praví: Jsou tři možná poučení o praktickém vyučování. Mohu se o něm poučiti pouze teoreticky z knihy nebo z výkladu, dále náslechem, nebo konečně praktickým výstupem. A uvádí, že pro psychologii náslechu jest významné, aby ten, kdo chce prakticky vyučovati, prošel všemi těmito způsoby přípravy. Teoretické poučení zachycuje hlavní principy výuky a člení ve smyslu těchto didaktických a pedagogických zásad učebnou látku, náslech ukazuje na přirozené podmínky nebo překážky učebního pochodu a konečně vlastní výstupy dodávají kandidátu schopnosti a obratnosti v postupu. Na konec takové hodiny jest třeba podrobný rozbor, kterým začátečník od staršího, jenž má mu býti vzorem, získává nejvíce poučení.

3. K řádnému plnění všech povinností úřadu katechetského musí býti učitel tělesně i duševně zdrav. Proto se nehodí každý k povolání katechetskému. Zdraví dodává vědomí síly k povolání a udržuje energii vůle.

4. Právní norma (služ. pragmatika § 1) stanoví, že učitelem náboženství může býti ustanoven jen československý státní občan čestného dřívějšího života, který je úplně způsobilý plniti povinnosti učitelského úřadu, a s tou podmínkou, jestliže ho biskup prohlásil za způsobilého k vyučování náboženství a udělí-li mu kanonickou misi. (F. Wernz, *Jus decretalium*, III<sup>2</sup>, str. 21.) Kanonická mise dává katechetovi podíl v učitel-

ském úřadě církevním. Jde tu o posvátný úřad, proto katecheté musí býti si toho vědomi, že dostává se jim ho nikoliv od lidí, ale od Boha, skrze církev, neboť i k nim se obrací Kristus slovy: „Jako mne poslal Otec, tak i já posílám vás“ (Jan 20, 21).

## **7. Hlavní povinnosti katechetovy.**

Povinnosti učitele náboženství jsou sice stanoveny zákonnými předpisy, než přece jest dlužno i zde o nich stručně pojednati se stanoviska didaktického.

1. Bez přípravy do školy nemá učitel nikdy přicházeti, nýbrž na každou hodinu co nejsvědomitěji se připravit. Vcházeje do třídy, nevěda čemu bude učit, ubije ve škole čas a znechutí žáky a ani sám nebude míti radosti z učení. Nemá se podceňovati nikdy třída elementární, neboť tam právě má býti psychologem, jenž se do duší žáků vmýšlí, na stanovisko jejich sestupuje a s hlediska psychologického učivo podá. Příprava začátečníka budiž důkladná a pokud možno písemná, u zkušeného učitele trvá kratší dobu a záleží někdy v rozpomenutí na to, čemu bude vyučovati, metodický postup učebné látky, již si osvojil.

2. Jest třeba, aby učitel toho dbal, by včas do školy přicházel, nejpozději  $\frac{1}{4}$  hodiny před vyučováním. Učitel ručí již v této době za bezpečnost dětí ve škole, a může býti soudem podle § 1309 obč. zák. přidržen k náhradě škody. Povinný dozor nutno konati i v přestávkách.

3. Učitel náboženství má znáti školské zákony a nařízení a jimi se řídit. Zákony podávají nejen povinnosti, ale i práva, obé jest nejen dobré, ale nutné znáti. Bylo by skutečně smutné, kdyby učitel neznal právních norem o národním školství, neznal-li by řádu školního a vyučovacího (dosud v platnosti jest s příslušnými změnami řád školní a vyučovací z 29./IX. 1905, ale v dohledné době vyjde již řád čsl.), služební pragmatiky učitelské, v níž jsou vytčeny jeho povinnosti, ale také práva (pro katechety ustanovené školními úřady platí celá, na učitele náboženství, povolane ke službě školní jen orgány církví a náboženských společností, na př. kněží z du-

chovní správy, vztahují se ustanovení tohoto nařízení jen v míře ustanovené v § 152).

Proto služební pragmatika nařizuje v § 29: Necht' si osvojí zevrubnou znalost předpisů, jež se týkají jeho služebního postavení a činnosti.

4. Učitel mějž takt společenský. Svým věděním, rozhledem a ušlechtilou povahou imponovati bude právě tak, jako zdrženlivostí a skromností získává sympatie rodičů svých žáků. Jeho zevněšek budiž skromný a vkusný, bez teatrální pósy. Děti mají bystré oko! Nepořádnost v oděvu, zanedbanost učitelova právě tak odpuzuje jako šviháctví a zženštilost. Učitel má sám od žáků žádati spořádanosti, ale kterak toho docílí, když sám je pravý opak. Musí pamatovati na to, že působení učitelovo nekončí stěnami učebny. Častým stykem s rodiči svých žáků upoutává učitel jejich zájem o náboženskou výchovu a získává u nich značný vliv.

A tu je další a zásadní *požadavek zdvořilosti* jak k rodičům, tak i k dětem. Zdvořilost učitele k žákovi nesmí býti chápána jako útrpná mazlivost s tvorem dosud nedokonalým, nýbrž učitel se bude chovati k dětem vždy jako k dospělým lidem s vážnou a jemnou zdvořilostí.

O chování učitelově služ. pragmatika stanoví v § 13: Učitel je povinen ve škole nebo v úřadě i mimo školu nebo úřad šetřiti stavovské důstojnosti, chovati se shodně s požadavky kázně a varovati se všeho, co by mohlo zmenšiti úctu a důvěru, jichž jeho postavení vyžaduje, nebo ohroziti zájmy školy, výchovy a vyučování.

## **8. Osnova vyučování náboženského.**

Učebný úkol určuje vyučování náboženskému osnova buď povšechně (osnova rámcová) nebo podrobně (podrobná, rozvrh učiva na měsíce, týdny, hodiny). Osnova vyučování náboženského, a to osnova jednotná jest nutná, již proto, aby vyučování bylo jednotné. Jinak by se podávalo učivo náboženské rozkouskovaně a bylo by ponecháno na vůli jednotlivých učitelů; tím pak zeslabovalo by se působení jeho v život člověka.

Jednoty v učení náboženském jest třeba zvláště u dětí, neboť přestupující z jedné školy na druhou, mohou snadno pokračovati, kde přestaly ve škole předešlé.

Jinak slyší některou látku několikrát, jiné neuslyší ani jednou a tak nepoznávajíce celého učiva, zůstávají nevědomy ve věcech víry a mravů a mohou snadno vzíti zkázu v životě nábožensko-mravním.

Jednotná osnova učiva prospívá i učitelům náboženství, nejen že nikdy nepřijdou v rozpaky, čemu mají učit ve třídě elementární, ale i přeložení jsouce z jedné školy do druhé, mohou ihned pokračovati. Také shodnou se snadno, když na téže škole vyučuje více než jeden učitel náboženství.

Mimo to se usnadňuje jednotnou osnovou práce a spravedlivé posouzení církevnímu inspektoru, jenž věda, co mělo býti probráno, snáze bude moci dáti spravedlivý úsudek o stavu školy i o způsobilosti učitele náboženství.

Aby byla možná jednotná osnova, třeba vzíti za měřítko okolnosti nejvíce nepříznivé, nejmenší míru doby vyučovací a učební látky. Při příznivějších okolnostech ovšem může se požadovati více. Také toho třeba dbáti při tom, že se musí podávati žákům každého stupně určitý celek, aby děti měly na každém stupni celé učení náboženské před sebou — to platí i pro třídu elementární. Celek ten musí však býti přiměřený schopnostem a potřebám dětí tohoto stupně, sic by nebylo učivo pochopeno a nemělo by užitku. Tím není řečeno, že by žáci v první třídě vůbec neměli nic slyšeti o pravdách, které pochopiti nemohou. Vždyť některých pravd, a to velmi důležitých, nelze pochopiti vůbec, nesměly by se jim tedy nikdy podávati a děti nepoznaly by celého náboženství. Mimo to není víra pouze předmětem rozumu, nýbrž i srdce a vůle. Toho jenom budiž dbáno, aby nepředkládaly se dětem pouze nahodilé úryvky učiva náboženského, nýbrž aby učivo náboženské, jež se dětem podává, tvořilo celek věku dítěte přiměřený. Celek tento pak nechť učitel rozvíjí co do rozsahu jaksi v kruzích koncentrických vždy více, čím na vyšší stupeň děti přicházejí. Při tom pak nechť se pozdržuje déle tam, kde toho potřeba dětí žádá.

Každý učitel náboženství má si sestaviti podrobné osnovy se zřetelem na vnitřní a vnější poměry své školy (městské či venkovské, v prostředí katolíků horlivých či vlažných).

Odtud vyplývají pro jeho osobní práci důležité didaktické příkazy:

1. Vycházeti ve všem z *prostředí dítěte!*

2. *Lokalisovati a individualisovati!*

3. Osnovati školskou praxi *na možnostech žákovské práce!*  
„Ukaž mi svůj podrobný osobní rozvrh látky, a povím ti, jaký jsi katecheta“ — praví zkušený odborník, Dr. V. Kubiček.

Pro vyučování náboženské vzniká v nynějších dobách nová obtíž při spojování tříd v oddělení,\*) takže namnoze se stává, že učitel náboženství na málotřídní škole má třebaš všechny děti katolické sloučeny v jedné třídě. Vedle skutečné jednotřídky přibývá katechetovi jednotřídní škola pro vyučování náboženské. Je to typ nejsložitější a při osnování učiva nutno postupovati po odděleních, jako ve třídě školy více třídní. Je tedy ve skutečnosti v jedné místnosti několik tříd. Vyučování náboženství na nižším stupni je nejtěžší. Nejlépe organisovati v praxi oddělení ne jako třídu, nýbrž jako skupinu žactva (skupinové vyučování), kdy skupinu tvoří žactvo ne podle ročníku školní docházky, nýbrž podle nadání, podle skutečných vědomostí. Vyučování bude individualisováno. Učebnou látku osnovami předepsanou dělíme ve dva i tři roční běhy (turny). Tomuto dělení v roční běhy musí učitel náboženství dobře rozuměti a dobře je provésti, aby elementární stupeň neutrpěl.

---

\*) *Malý školský zákon* ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a nař. nařizuje v § 5 odst. 4, že pro vyučování jednotlivým předmětům učebním, jehož se neúčastní všichni žáci té které třídy, jest zřídit při škole *zvláštní oddělení*, v nichž se sloučí podle potřeby žáci různých tříd. Podle *prováděcího nařízení* ze dne 4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n. § 13 to platí zvláště *pro vyučování náboženství*. V žádném takovém oddělení nesmí býti více žáků než 60. Při tom však dbáti jest podle možnosti toho, aby pro vyučování náboženství nebylo v oddělení zpravidla více než *40 dětí*. V *prováděcích pokynech* ze dne 15. května 1925, č. 16.137-I se kromě toho uvádí v § 18 odst. 2.: Zřídí-li se při obecné škole jen jediné zvláštní oddělení, budiž posuzováno obdobně jako škola jednotřídní a možno v něm sloučiti žactvo všech ročníků a rozdělití je ve vyučovací oddělení jako žactvo školy jednotřídní.

Podle normálních učebných osnov, vydaných ministerstvem školství a národní osvěty ze dne 10. VII. 1933, č. 67.311-I., je seskupení žactva na školách *jedno- až trojtřídních* takovéto:

A. Škola s *osmi* postupnými ročníky:

| Postupný ročník |                  | 1.                                      | 2. | 3.                        | 4.                          | 5.                          | 6. | 7. | 8. |
|-----------------|------------------|-----------------------------------------|----|---------------------------|-----------------------------|-----------------------------|----|----|----|
| Škola           | troj-<br>třídní  | I. třída<br>odd.1.odd.2.                |    | II. třída<br>odd.1.odd.2. |                             | III. třída<br>odd.1.odd. 2. |    |    |    |
|                 | dvou<br>třídní   | I. třída<br>odd.1.odd. 2.               |    |                           | II. třída<br>odd. 1.odd. 2. |                             |    |    |    |
|                 | jedno-<br>třídní | I. třída<br>odd.1.odd. 2.odd. 3.odd. 4. |    |                           |                             |                             |    |    |    |

B. Škola s *pěti* postupnými ročníky:

| Postupný ročník |            | 1.       | 2.        | 3.        | 4.         | 5. |
|-----------------|------------|----------|-----------|-----------|------------|----|
| Škola           | trojtřídní | I. třída | II. třída |           | III. třída |    |
|                 |            | odd.1.   | odd.2.    | odd.1.    | odd. 2.    |    |
|                 | dvojtřídní | I. třída |           | II. třída |            |    |
|                 |            | odd. 1.  | odd. 2.   | odd. 1.   | odd. 2.    |    |
| jednotřídní     | I. třída   |          |           | II. třída |            |    |
|                 | odd. 1.    | odd. 2.  |           | odd. 1.   | odd. 2.    |    |

Toto schema seskupení žactva na školách *málotřídních* je spolehlivým vodítkem pro osnování učiva náboženského podle normálního učebného plánu. V jednotřídce se doporučuje čtyřletý turnus, jímž se umožňuje probrati celé učivo náboženské ve čtyřech letech, a to celkem dvakrát za dobu povinné docházky školní.

## **9. Vyučování biblickému dějepisu ve třídě elementární.**

Základem a východiskem vyučování náboženského jsou biblické dějiny, které podává katecheta tak, aby děti při tom si osvojily věroučné a mravoučné pravdy. Ne myty a báje, ne románové vypravování, ale skutečné dějiny jsou to, které katecheta ze sv. Písma dětem vykládá.

Vypravuje jim o Bohu, co učinil pro člověka, aby byl blažen, před hříchem i po hříchu, upozorňuje děti snadným a nenuceným způsobem na plnění povinností vůbec a náboženských zvláště. Zejména hledí k tomu, aby poznali na základě biblické dějepravy učení o Bohu, o stvoření, pádu člověka, o božské všemohoucnosti, dobrotě, všudypřítomnosti, vševědouce, svatosti a spravedlnosti. Poučiv je o pádu člověka a o tom, že Bůh zaslíbil Vykupitele, přejde k Novému zákonu a vypravuje o Vykupiteli, jeho zaslíbení, narození, mládí, křtu a působení, kterak učil (některá podobenství: marnotratný syn, milosrdný Samaritán), zázraky činil, dětem žehnal a všechny lidi miloval, kterak vjel do Jerusalema, posledně večeřel, trpěl, umřel, z mrtvých vstal a ukázav se apoštolům několikrát a dav jim moc učiti, křtiti, odpouštěti hříchy a služby Boží konati, na nebesa vstoupil a Ducha Svatého seslal. Posléze, kterak apoštolové učili, křtili a vzkládáním rukou udělovali jiným lidem moc, kterou sami přijali od Pána Ježíše.

Při tom nesmí učitel zapomenouti, že má před sebou děti malé, a proto nežádá na nich příliš mnoho. Byť i méně uměly, jen když srdce se roznítí láskou ke Kristu a vůle jejich se nakloní ke konání dobrého.

Proto byl přivítán výnos ministerstva škol. a nár. osvěty ze dne 13. srpna 1935, čís. 129.991-34-L o třídění žactva, v němž se ustanovuje, že prospěch žactva prvního postupného ročníku obecné školy se třídí za první pololetí jen jednou známkou. Teprve od druhého pololetí prvního postupného ročníku (1. třídy) třídí se také náboženství zvláštní známkou. Podle téhož výnosu vydávají se školní zprávy a vysvědčení koncem každého pololetí.

V prvních hodinách cvičí učitel děti v řádném dělání kříže a v náležitém konání nutných modliteb (Otčenáš, Zdrávas),

neboť v dnešní době přicházejí mnohé děti do školy a neumějí ani kříž udělati.

#### Literatura:

*A. Eisenhut*, Der katholische Religionsunterricht bei den Lernanfängern im Lichte des Arbeitschulgedankens. Osterwieck 1922.

*G. Rensing*, Lebensvoller Religionsunterricht für das 1. Schuljahr, Düsseldorf 1930<sup>4</sup>.

*J. V. Schubert*, Der erste Religionsunterricht, Paderborn 1916.

*Fr. Weigl*, Die Darbietung der bibl. Erzählungen in den unteren Klassen der Volksschule, München 1911.

### 10. Normální učební plán

pro vyučování katolickému náboženství ve třídě elementární (v samostatné třídě neb oddělení).

*Učební cíl:* Stvoření, pád prvních lidí, zaslíbení Vykupitele. Život Pána Ježíše. Vybrané učivo z Cesty k Bohu nebo z Katolické prvouky.\*)

*Modlitby:* Křesťanský pozdrav, znamení sv. kříže, Otčenáš, Zdrávas, modlitba k andělu strážci, Věřím v Boha, modlitba ranní a večerní.

#### Září.

Hod. 1.—4. Prvopočáteční vyučování.\*\*)

O Bohu. Spínání rukou. Znamení sv. kříže. Křesťanský po-

---

\*) *Josef Hronek*, *Cesta k Bohu*. Učebnice počátečního vyučování katolickému náboženství pro nižší třídy škol obecných. Praha. Schváleno církevně i výnosem min. škol. a nář. osvěty ze dne 18. XI. 1932, č. j. 140032/32-I/1. Se 63 barevnými obrazy Fil. Schumachera. Cena Kč 6·80.

*Václav Kubiček*, *Katolická prvouka* pro nižší třídy obecných škol. Olomouc. Schváleno církevně i výnosem min. škol. a nář. osvěty ze dne 17. VI. 1927, č. j. 74013-I./27. S 53 obrázky. Cena 5·40 Kč.

\*\*) Do třídní knihy, na jejímž titulním listě (právě tak i na výkazu) se katecheta podepíše, zapisuje do týdenní rubriky přesně datum a k němu probranou látku (jen heslovitě, jak uvedeno v tomto normálním učebním plánu proloženým tiskem).

Nevyučoval-li snad ve stanovený den, napíše důvod, na př.: „Pro nemocnění nevyučováno“, nebo „Třída uzavřena pro spálu“ a pod. Případně-li zasvěcený svátek, uvede: Svátek Nanebevstoupení Páně.

Učební látka, podrobně rozvržená v 65 hodin jest za dnešních okolností *maximum*. Katecheta si podle tohoto učebního plánu vybere tolik, co za daných poměrů může probrati a ve škole naučiti.

zdrav. Kdo jest Bůh? Bůh jest nejvyšší Pán. Náboženství jest svaté učení, protože nás učí o Pánu Bohu.

Toto vyučování opírá se o okolí a život dítěte. Katecheta vyšetří, co děti o náboženství již vědí a co se modlí.

Po každé půlhodince vyučování ve třídě elementární popřeje katecheta dětem oddechu a trochu pohybu, na příklad volných pohybů paží, nutících k vypětí hrudníku, nato pokračuje ve vyučování.

### I. *Prazjevení.*

Stvoření světa, hřích prvních lidí, zaslíbení Vykupitele.

5. Stvoření světa. (První 3 dny.)

Poučky vyvozené: Bůh je věčný: Bůh je vždy, Bůh je duch: Bůh nemá těla. Věřím v Boha.

6. Stvoření světa. (4.—7. den.)

Poučky vyvozené: Bůh stvořil svět. Stvořiti: z ničeho něco učiniti. Bůh je všemohoucí: Bůh může učiniti všechno, co chce. Otec všemohoucí. Věřím v Boha, Otce všemohoucího. Oslovení modlitby Páně.

### *Říjen.*

7. Stvoření andělů a pád některých.

Poučky vyvozené: Jací byli andělé? Jakými se stali někteří andělé? Kterak potrestal Bůh pyšné anděly? Kterak jmenujeme zavržené anděly? Kterak odměnil Bůh dobré anděly? — Stvořitel nebe i země. Všichni andělé byli dobří a svatí. Někteří andělé stali se pyšnými. Bůh pyšné anděly zavrhl do pekla. Zavržené anděly jmenujeme ďábly. Bůh odměnil dobré anděly blažeností v nebi. Bůh je spravedlivý: Bůh dobré odměňuje a zlé trestá.

8. Anděl strážný.

Poučky vyvozené: Kterak se jmenují andělé, kteří nás ochraňují od zlého? Andělé, kteří nás ochraňují od zlého, jmenují se andělé strážci. Také nás k dobrému napomínají. Každý člověk má svého anděla strážce. Modlitba k andělu strážci.

9.—10. Stvoření člověka. — První lidé v ráji.

Poučky vyvozené: Kterak se jmenovali první lidé? Z čeho se skládá člověk? Bůh je dobrotivý náš Otec. Věřím v Boha,

Otce všemohoucího. První lidé se jmenovali Adam a Eva. Člověk se skládá z těla a duše. Duše lidská je nesmrtelná.

11. První přikázání a hřích.

Poučky vyvozené: Kdo hřeší? Hřeší, kdo Boha neposlouchá. Bůh jest všudypřítomný: Bůh jest všude. Bůh jest vševědoucí: Bůh ví všecko.

12. Trest za hřích.

Poučky vyvozené: Bůh jest nejvyšší svatý: Bůh miluje dobré a nenávidí zlé. Bůh je nejvyšší spravedlivý.

*Listopad.*

13. Na hřbitově o dušičkách.

14. Hřích dědičný.

Poučky vyvozené: Komu ještě uškodil hřích Adamův? Kterak hřích Adamův nám všem uškodil? Kterak jmenuje se tento hřích? Hřích Adamův uškodil také nám všem. Hřích Adamův uškodil nám všem, že jej všichni po Adamovi dědíme. Tento hřích jmenuje se hřích dědičný.

15. Bůh přislíbil Vykupitele.

Poučky vyvozené: Co slíbil Bůh prvním lidem po hříchu? Kdo jest slíbený Vykupitel? Bůh slíbil prvním lidem po hříchu, že jim pošle Vykupitele. Slíbený Vykupitel jest Ježíš Kristus. Bůh jest nejvyšší milosrdný: Bůh rád nám všechny hříchy odpouští, chceme-li se polepšiti.

16.—17. Opakování.

Poučky vyvozené: Věřím v Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země.

II. *Nejdůležitější události ze života Pána Ježíše.*

1. Narození, dětství a mládí Pána Ježíše.

*Prosinec.*

18. Zvěstování narození Ježíšova.

Poučky vyvozené: Kratičký výklad a nacvičení 1. části Zdrávasu. Jenž se počal z Ducha Svatého.

19. Panna Maria u Alžběty.

Poučky vyvozené: Dokončení Zdrávasu.

## 20. Narození Pána Ježíše.

Poučky vyvozené: Kdo jest otec Pána Ježíše? Kdo byl sv. Josef? Kdo byla matka P. Ježíše? Kde se narodil P. Ježíš? Otec Pána Ježíše jest Bůh. Svatý Josef byl pěstoun P. Ježíše. Matka P. Ježíše byla Panna Maria. P. Ježíš se narodil v Betlemě.

## 21. Vánoce.

Poučky vyvozené: Štědrý večer, jesličky, vánoční stromek.

## 22. Pastýřové u jesliček.

Poučky vyvozené: Narodil se Kristus Pán. (Koledy.)

## 23. Příchod mudrců.

Poučky vyvozené: Svátek svatých Tří králů. Svatí Tři králové přinesli Ježíškovi: zlato: věřili, že jest král; kadidlo: věřili, že jest Bůh; myrrhu: věřili, že jest člověk. My Ježíškovi dáme: místo zlata — lásku, místo kadidla — modlitby, místo myrrhy — trpělivost v bolestech.

## *Leden.*

## 24. Útěk svaté Rodiny do Egypta a návrat.

Poučky vyvozené: Bůh pečuje o všechny lidi, zvláště o děti. Nebuď hněviv! (Herodes.) Nezabiješ. Člověk míní, Pán Bůh mění. Mláďátka.

## 25. Dvanáctiletý Ježíš v chrámě.

Poučky vyvozené: Ježíš, vzor dítek. Cti otce svého i matku svou! Svatá Rodina.

## 26.—27. Opakování dětství a mladí Kristova.

Poučky vyvozené: I v Ježíše Krista, Syna jeho jediného, Pána našeho, jenž se počal z Ducha Svatého, narodil se z Marie Panny.

## 2. Veřejný život Pána Ježíše.

28. Jan Křtitel. (Krátká zmínka o působení Janově na Jordáně.) Křest Páně.

Poučky vyvozené: Čí Syn jest Ježíš? Kterak se jmenují tři božské osoby? Ježíš Kristus jest Syn Boha Otce. Jest jeden Bůh. Jsou tři božské osoby. Tři božské osoby se jmenují: první Otec, druhá Syn, třetí Duch Svatý. Svatý křest.

## 29. Pán Ježíš učí.

Poučky vyvozené: Krátká zmínka o postu a pokušení Páně.

30. Svatba v Káně galilejské.

Poučky vyvozené: Pán Ježíš jest všemohoucí, jest Bůh. Pomáhá na přimluvu P. Marie.

31. Rozmnožení chlebů.

Poučky vyvozené: Modlitba před jídlem a po jídle. Chléb náš vezdejší dej nám dnes.

*Únor.*

32. Utišení bouře na moři. Zalovení ryb.

Poučky vyvozené: Důvěřuj v Boha! Když je nouze nejvyšší, pomoc Boží nejbližší. Na Božím požehnání všechno záleží.

33. Uzdravení slepce u Jericha.

Poučky vyvozené: Buď útrpný!

34. Uzdravení člověka ochrnulého.

Poučky vyvozené: Odpuštění hříchů.

35. Uzdravení služebníka pohanského setníka.

Poučky vyvozené: Cti Boha a miluj bližního! Do církve Kristovy jsou povoláni všichni národové.

36. Vzkříšení mládence naimského. Vzkříšení dceře Jairovy.

Poučky vyvozené: I nás Pán Ježíš v poslední den z mrtvých vzkřísí. Jak se chovati máme při pohřbu.

37. Ježíš, přítel dítek.

Poučky vyvozené: Proč chodíme do kostela? Svatostánek. Pán Ježíš přebývá v našich kostelích. Návštěva Jeho.

38.—39. Pán Ježíš učí své učedníky modliti se.

Poučky vyvozené: Krátké opakování výkladu Otčenáše.

40. Milosrdný Samaritán.

Poučky vyvozené: Kdo jest náš bližní? Náš bližní jest každý člověk. Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim.

*Březen.*

41. Marnotratný syn.

Poučky vyvozené: Odpuštění hříchů. I vám Bůh hříchy odpustí (ve svátosti pokání), chcete-li se polepšiti.

42. Vzkříšení Lazara. (Stručně.) Nepřátelé Kristovi.

Poučky vyvozené: Kdo byli nepřátelé Pána Ježíše? Nepřátelé Pána Ježíše byli židovští kněží a zákoníci.

43.—44. Opakování veřejného života Páně.

45. Slavný vjezd P. Ježíše do Jerusalema.

Poučky vyvozené: Neděle květná. Svěcení ratolestí (kočiček).  
Neděli květnou počíná „Svatý týden“.

### 3. Utrpení, smrt a oslavení Pána Ježíše.

46. Poslední večeře.

Poučky vyvozené: Zelený čtvrtek. Sv. přijímání.

47. Pán Ježíš na hoře Olivetské.

48. Pán Ježíš před vysokou radou.

Poučky vyvozené: Co řekl Pán Ježíš před vysokou radou sám o sobě? Pán Ježíš před vysokou radou řekl sám o sobě, že jest Syn Boží.

49. Pán Ježíš bičován, trním korunován, na smrt odsouzen.

Poučky vyvozené: Trpěl pod Ponstkým Pilátem.

50. Pán Ježíš nese těžký kříž.

*Duben.*

51. Pán Ježíš ukřižován, na kříži umírá.

Poučky vyvozené: Ukřižován, umřel. Velký pátek, zvonění ve 3 hodiny.

52. Pohřeb Pána Ježíše.

Poučky vyvozené: Boží hrob v kostele. A pohřben jest, sstoupil do pekel. Bílá sobota. Slavnost vzkříšení.

53. Pán Ježíš vstal z mrtvých.

Poučky vyvozené: Třetího dne vstal z mrtvých.

54. Velikonoce.

Poučky vyvozené: Pomlázka. Kraslice.

55. Pán Ježíš se zjevuje apoštolům.

56. Pán Ježíš vstoupil na nebesa.

Poučky vyvozené: Vstoupil na nebesa . . . i mrtvých. Svátek Nanebevstoupení Páně.

57.—58. Opakování o utrpení, smrti a oslavení P. Ježíše.

Poučky vyvozené: Trpěl pod Pontským Pilátem . . . soudit živých i mrtvých.

*Květen.*

59. Seslání Ducha Svatého.

Poučky vyvozené: Kdo jest Duch Svatý? Kterak jmenují se tři božské osoby dohromady? Věřím v Ducha Svatého. Duch Svatý jest: třetí božská osoba, pravý Bůh. Svatodušní svátky. O nejsv. Trojici (opakování z hodiny 25.). Tři božské osoby dohromady jmenují se nejsv. Trojice.

4. Církev katolická.

60. Petrovo kázání, první věřící.

61. Církev katolická.

Poučky vyvozené: Svatou Církev obecnou.

62. Pán Ježíš bere matku svou do nebe.

Poučky vyvozené: Panna Maria, královna nebeská. Svatých obcování.

63. Poslední soud.

Poučky vyvozené: Život věčný.

*Červen.*

64—65. Apoštolské vyznání víry.

Nacvičiti.

66.—70. Celkový obraz života Pána Ježíše. Opakovati probrané učivo podle shora uvedených čtyř oddílů.

Nota: Z církevního roku kromě již v osnově vyznačených hlavních slavností budiž pamatováno na vhodné zařazení do katechese svátku sv. Lidmily, sv. Václava, Všech svatých, Dušiček (hrob, hřbitov), sv. Mikuláše (nadílka), Hromnic, Křížových dnů, Božího Těla, sv. Jana Nepom., a před prázdninami zmínka o svátcích sv. Petra a Pavla a sv. Cyrila a Metoděje.

## **11. Rozvrh učiva katolickému náboženství na elementárním stupni ve školách ménětřídních.**

Snadnější sestavení učebního plánu na elementárním stupni ve škole ménětřídní umožňuje tato rámcová osnova (viz též tabulky na str. 21.)

### *Škola jednotřídní (nerozdělená).*

Škola této kategorie dělí se ve 4 oddělení. První oddělení obsahuje 1. školní rok, druhé 2. a 3., třetí 4. a 5., čtvrté 6. až 8. školní rok.

Katecheta vycházej vždy z události biblické a postupem apoštolského vyznání víry vyvod' z ní učení víry a mravů v katechismu obsažená. Od dítek prvního oddělení žádej, aby si pamatovaly vypravovanou biblickou událost a stručně i pravdu z ní vyvozenou, nepřestupuje celkem rozsah učiva v normální osnově první třídě vyměřený.

Dítkám 2. a 3. škol. roku podej rozsah učiva 2. třídy a příprav k svátostem.

Dítkám 4. a 5. školního roku vštěpuj katecheta nauky z biblických dějin vyvozené, dítkám čtvrté skupiny ukládej je na paměť podle katechismu, vkládaje příslušné pokyny liturgické.

Tudíž se probere ve škole jednotřídní nerozdělené jen tolik, kolik předepsáno pro první tři třídy v osnově normální.

Pro školu jednotřídní rozdělenou platí osnova pro školu dvoutřídní.

### *Škola dvoutřídní.*

Každá z obou tříd skládá se ze dvou oddělení, jež současně vyučovány budtež.

Třída první (1., 2., 3. šk. rok).

První oddělení obsahuje 1. školní rok, druhé 2. a 3. V této třídě vezme se to, co v normální osnově předepsáno pro první třídu.

Třída druhá.

První oddělení (4. a 5. šk. rok) probere osnovu pro třetí třídu normální; druhé oddělení (6., 7. a 8. šk. rok) totéž opakuje, prohloubí a přibere krátká naučení liturgická.

### *Škola trojtřídní.*

Třída první (1. a 2. šk. rok).

Probere se biblický dějepis Starého a Nového zákona, jak předepsáno osnovou normální pro třídu první a druhou.

Třída druhá (3. a 4. šk. rok).

Probere se učivo podle osnovy normální pro třetí třídu, zvláště příprava ke svaté zpovědi a k sv. přijímání.

Třída třetí (5. až 8. šk. rok).

Probere se učivo podle normální osnovy pro čtvrtou třídu s případnými vysvětlivkami liturgickými. (První oddělení = 5., druhé oddělení = 6. až 8. šk. rok.)

## 12. Metoda učebná.

První kapitolou ve výchovné praxi, jak je přesvědčen Laurie, jest výklad o metodách. Na nich namnoze závisí zdar veškerého vyučování. Při dobré metodě postupovati lze rychleji, důkladněji a s námahou co nejmenší, než při metodě pochybné nebo žádné.

Metoda jest promyšlený, účelný a soustavný postup při vyučování. Poučuje o tom, jak jest třeba vyučování zařídit, aby dosáhlo žádoucího výsledku.

Sebe zajímavější a užitečnější učivo samo o sobě nestačí, jako nestačí sebe geniálnější učitel, nezná-li prostředků výchovných.

Pokud se týká způsobu, jakým učivo žákům se podává, rozeznáváme:

1. postup vyučování, to je souhrn didaktických výkonů, navzájem odstupňovaných, ale při tom sloučených v jednotku učebnou;

2. formu vyučování, to jest metodu ve vlastním smyslu slova, formou, kterou na sebe berou ony jednotlivé didaktické úkony učitelovy, aby se žáku zprostředkovala znalost učiva.

### Literatura:

*W. Blickle*, Zur Methodenfrage im Religionsunterricht, Kempten 1919.

*J. Eising*, Die katechetische Methode vergangener Zeiten in zeitgemäßen Ausgestaltung, Wien 1905.

*J. Hendrich*, Úvod do obecné pedagogiky, Praha 1935.

*S. Vrána*, Učebné metody, Praha 1934.

*O. Willmann*, Die Didaktik als Bildungslehre, Braunschweig 1923<sup>5</sup>.

### 13. Postup vyučování.

Má-li se vyučování dařiti, katecheta nepodá vše najednou, ale jedno po druhém. V každé hodině vyučovací postupuje podle promyšleného plánu, aby každá hodina učebná byla celkem.

Čemu katecheta učiti má, sestaví a vymezí si tak, aby to v jedné nebo více hodinách učebných probral a nacvičil. Jednotlivé oddíly dále jest nutno upravit pro postup vyučování podle zásad metodických tak, aby poznatky nové byly řádně spojeny s věděním starším a do něho takřka organicky se včlenily.

Jednotné pravidlo obecně platné těžko lze uvést, poněvadž tu rozhoduje povaha učiva a vztah jeho k vědomostem žáků i individualita katechetova. Než celkem možno stanovit, že normativní postup všeho vyučování podávají tyto tři stupně formální:

1. úvod či příprava (spolu opakování učiva již probraného), aby usnadněna byla asociace a apercepce tím, že se vyvolají známé představy a vzbudí zájem žáků o nové učivo;

2. výklad nové látky, obšírnější látka se předvádí po partiích, které se otázkami zopakují;

3. závěrem hodiny je souborné opakování obecnými otázkami a vypravováním žáků, načež se nové učivo připojí k dosavadním poznatkům.\*)

K tomu je třeba zvláštních metod nebo prostředků.

Vlastní metody pedagogické se dělí podle toho:

- a) týkají-li se na uspořádání učiva samotného na 1. analytickou a induktivní, 2. na syntetickou a deduktivní;
- b) nebo se zřetelem k žákům: 3. na dogmatickou (sdělovací), 4. genetickou (vývojovou).

Metoda analytická a induktivní předpokládá *rozbor* (analysu); metodě syntetické a deduktivní předchází *soubor* (syntesa).

---

\*) Willmann paralelně s trojí činností apercepční na straně žakově: *Auffassen* — vnímání, *Verstehen* — chápání, *Verarbeiten* — zpracování — stanoví trojí činnost učitelovu: *Darstellen* — ukázati, *Erklären* — objasňovati, *Befestigen* — nacvičovati.

Při metodě dogmatické (sdělovací) podává, sděluje učitel žákovi hotové učivo; je to metoda obtížnější, ale kratší, katecheta však musí toho dbáti, aby přílišné její užívání se žákům neznudilo.

Metoda genetická (vývojová) rozvíjí vědomosti žákovy tím způsobem a postupem, jak vznikaly. Tato metoda je sice zdoluhavější, ale snazší a zajímavější, avšak právě při vyučování náboženském je třeba ji opatrně užívat. Bylo by velmi nebezpečné, kdyby žáci vlastním konáním a myšlením se domnívali objevovati nové pravdy náboženské.

Rozbor i soubor může býti:

1. věcný a
2. myšlenkový (logický).

Rozbor věcný znamená skutečný rozklad na části (postup analytický). Způsobem tím objasníme na př. církevní rok na dobu vánoční, velikonoční.

Soubor věcný skládá se ze součástí, skutečný celek (postup syntetický). Tak vykládá učitel v elementární třídě o stvoření světa viditelného v 6 dnech, složí z těchto jednotlivých částí celek, jenž se jmenuje svět. Svět jest nebe a země a všechno co jest na nebi i na zemi.

Rozbor myšlenkový se děje odtahováním (abstrakcí) od složitějších tvarů (názorů) k jednodušším pojmům, od příkladu k pravidlu (postup induktivní). Proto všechny didaktické a metodické zásady jako učení postupuj od známého k neznámému, od bližšího k vzdálenějšímu, od biblického příběhu k náboženské pravdě a k výměru, jsou jenom různými variacemi na základní metodu induktivní.

Soubor myšlenkový se vykonává, když se pojem omezuje, determinuje postup od pravidla k příkladu (postup deduktivní).

Analýs a indukce počíná se zpravidla vyučování; napřed příklad, potom výklad, nakonec pravidlo a výměr.

Opakem indukce je dedukce, kterouž se vyvozuje z náboženské poučky to, co v jejím rozsahu jest obsaženo.

Analytický postup jak se stanoviska věcného, tak i logického jest pro školu snazší, protože jest přirozenější, pochopitelnější,

byť třeba zdoluhavější, ale hovoří pochodu lidského poznávání, zato postup syntetický jest kratší a přehlednější a pro katechetu pohodlnější a snazší.

Každá z těchto metod má své přednosti. Vyspělost žáků a obratnost učitelova musí rozhodnouti, kdy kterého postupu má užití. Willmann stanovil jako obecnou zásadu: Analýze pokud nutno, syntese pokud možno.

Máme-li na zřeteli užití metodického postupu na nižším stupni, můžeme říci, že jest na místě výhradně induktivní metoda, kde smyslovost převládá. Ovšem pravdy, kterých nelze poznati názorem, musí se i na nižším stupni podávati deduktivně. Jinak ovšem dedukce vyžaduje větší bystrosti, proto se hodí spíše pro žáky vyššího stupně.

Vyučování náboženské uděluje se hromadně, katecheta se vynasnaží vyučování tak uspořádati, aby všichni žáci ve třídě téže látky a v témž čase se učili, při tom také dbá osobitých rozdílů mezi žáky. Při hromadném učení se užívá nejčastěji metody akroamatické (přednášecí, monologické). Katecheta podává žákům hotové poznatky, stará se o to, aby je pochopili, o čemž se přesvědčuje dotazováním (formou dotazovací, katechetickou). Příliš dlouhé výklady děti unavují, proto katecheta si je pro elementární třídu tak upraví, aby byly krátké, konkrétní, jasné, živé a názorné. Jen takové vyučování působí na žáky mocným a trvalým dojmem.

#### **14. Řeč při vyučování náboženském ve třídě elementární.**

Vedle dobré metody jest potřeba, aby katecheta uměl s dětmi tak mluvit, aby svaté učení, které jim podává, chápaly a jemu rozuměly. Proto řeč jeho ať je volná, zvučná, klidná, přirozená.

Celkové studium řeči dítěte v době vstupu do školy ukazuje podle Meumanna chudobu představ dítěte, bezplánovitost pozorování mezer a jazykovou zanedbanost.

V první třídě jsou děti šesti- až sedmileté. Mají jen malou zásobu slov. Přinášejí do školy řeč, již se naučily napodobou ve svém okolí. Učitel se spokojí, odstraní-li z jejich řeči nejhrubší poklesky jazykové, nebylo by správné, aby dlouze a

široce opravoval každou chybu jazykovou. Mohlo by se státi, že by se tím znemožnilo vůbec samostatné vypravování v krásné, výrazné řeči dětské. Správné řeči děti se naučí teprve později, a to při správném postupu jen znenáhla. Učitel i třídy elementární mluví správnou řečí spisovnou, ale vyjadřuje se, pokud lze, dětsky (nikoli dětinsky), těmi slovy, jež děti znají z dosavadního života, a přirozeně, bez všech básnických ozdob. Jest třeba na paměti mít, že děti jsou neoblomeny v myšlení a vyjadřování svých myšlenek. *Werner* nabádá, abychom v dětských projevech řeči, v jejich slovech a pojmech dbali zvláštní struktury dětského myšlení a nepokládali za chybu, co je v souhlase s průměrnou logikou dětského myšlení. Proto podává jim učitel náboženství učivo slovy prostými a jednoduchými větami. Věta holá bude dlouho nejdůležitějším prostředkem dětské a žákovské mluvy a jen pozvolna budou cvikem a nápodobou přistupovati části rozvíjecí za naléhavých okolností situačních, v nichž dítě nevystačí jednodušší větou skupinou. Podobně bude předcházeti jednoduchá věta větu složenou, která jest vlastně spíše výsledkem školní kultury nežli přirozeného originálního rozvoje. (*Chlup*, Pedopsychologie a genetická pedagogika, str. 12.) Při tom učitel trpělivě vyslechne chybu, zřetelně vyslovuje, co dítě zkomolilo, aby ucho poznalo rozdíly a lépe napodobovalo. Netrpí však rychlé nezřetelné řeči, nedbalé výslovnosti, tiché mluvy nebo křiku.

### **15. Technika při náboženském vyučování.**

Jako v životě společenském provázíme slova posunky a vzržením, tak dějž se i ve škole při vyučování. Učitel nepřestaň tudíž jenom na slovech, ale provázej učivo i posunky a pohyby těla. Posunky i výraz obličeje jsou obrazem našeho vnitřního života. Přetvářka nikdy nepomůže nadlouho. Učitel nesedí stále za stolem, neprobíhej lavicemi, ani se na ně neposazuje, nýbrž stůj neb mírně před žáky přecházej, ruce ať výklad volně provázejí, očima klidně udržuj v pozoru celou třídu, držení těla budiž volné a nenucené, ale vždy vážné a důstojné. Chůze správná je pružná, s přiměřenou délkou kroků, bez klátivých pohybů. Učitel ať se varuje ztrnulosti nebo prudkosti.

Je dobře neustále na mysli mít, že děti jsou výteční pozorovatelé a že stačí sebe menší přehmat, aby autorita a vážnost učitelova byla ohrožena.

Učitelův příklad je jedním z nejúčinnějších prostředků vychovávacích, toho vždycky má dbáti zvláště učitel náboženství a působiti na děti všestranně vlastním vzorným chováním.

## 16. Otázka.

Otázka jest přímé vybídnutí žáka, aby doplnil předložený mu neúplný soud. Kdo správně chce klásti otázky, musí nařed znáti druhy otázek a jejich vlastnosti, a to jak z psychologického, tak logického stanoviska.

*Druhy otázek.* Otázky jsou:

1. Rozhodovací (kategorické), má-li odpověď o jakosti daného soudu rozhodnouti. Začínají obyčejně slovesem aneb tázacími částicemi -li, zdali a j., a proto slují též slovesné, verbální. Na př. Můžeme Boha viděti? (Ne.) Umřel Pán Ježíš na kříži? (Ano). Zdali zachovali Adam a Eva první přikázání?

2. Rozlučovací (disjunktivní), má-li se mezi několika členy věty pravý určení. Na př. Mají andělé tělo nebo jsou pouzí duchové?

3. Doplnňovací (věcné), má-li žák doplniti daný soud členem v otázce naznačeným. Podle toho, kterým druhem se doplňuje soud, jsou:

A. otázky substantivní. A tážeme se:

a) Po podmětu: Kdo obžaloval Pána Ježíše u Piláta?

b) Po přívlastku substantivním se tážeme: Či syn byl sv. Jan Křtitel?

c) Po předmětu: Koho ustanovil Pán Ježíš svým zástupcem?

B. otázky adjektivní — tážeme se po přívlastku.

a) Je-li přívlastkem přídavné jméno: jaký a který. Kterého apoštola Pán Ježíš zvláště měl rád?

b) Je-li přívlastkem náměstka, tážeme se: čí: Či syn jest Pán Ježíš?

c) Je-li přívlastkem číslovka kolik, kolikerý, kolikátý, na př.:

Kolik apoštolů si vyvolil Pán Ježíš? Kolikátý den vstal Pán Ježíš z mrtvých?

d) Je-li přívlastkem celá věta, dotazujeme se po ní jedním z uvedených způsobů, jak toho povaha přívlastku žádá.

C. Otázky adverbciální uvozujeme pomocí slov: kde, kam, kudy, kdy, jak dlouho, proč, mě, čím, k čemu a podobně.

*Význam pro vyučování.* Otázky rozhodovací a rozlučovací povzbuzují málo myšlení. Zdar vyučování podporují nejvíce otázky doplňovací.

Jelikož jsou velmi snadné, soudnosti nebystří a k mechanickému hádání vedou, má se jich učitel zpravidla vystříhati. Jen žákům nesmělým a slabým mohou se klásti, aby se jim dodalo chuti a odvahy.

Podle povahy učiva jsou otázky vyvozovací, zkoušecí, neb opakovací.

*Vlastnosti správné otázky.*

Didakticky správná otázka má býti:

1. Mluvnicky správná, náležitým přízvukem a hlasitě pronesena. Tázací slove budiž vždy na počátku věty: Kdo byl svatý Josef? — Ne však: Svatý Josef byl kdo? Tažme se celou větou a nikoli: Pán Ježíš byl ukřižován?, dlouhé úvody s kondicionálem: Kdo pak by nám mohl říci, co trpěl Pán Ježíš? — jsou zcela zbytečné.

2. Jednoduchá, učitel se táže jen na jednu věc. Jednoduchost otázek však nebrání tomu, aby učitel otázek rozmanitě nesetrojoval. Jednotvárnost unavuje a vede k mechanismu, a žáci navykají odpovídati jen jedním způsobem a často proto věci nerozumějí, a dá-li se jim jinak strojená otázka, neumějí odpovědět.

3. Zřetelná, je-li obsahem i tvarem tak podána, že ji žáci snadno pochopí.

4. Logicky správná (konkretní), to jest tak učiněna, aby na ni byla jen jediná správná odpověď možná. Otázka, ve které není dostatek členů determinujících, jest neurčitá. Co má žák k takové otázce odpovědět? Hádá sem tam, až se mu podaří říci, nač učitel myslil, ač jestliže na to vůbec připadne.

5. Stručná, otázka neobsahujž ničeho, čeho k naznačené odpovědi třeba není.

6. Přiměřená vědomostem a schopnostem žáků. Nebudiž tedy ani nesnadná, ani příliš snadná. Je-li otázka příliš snadná, ztrácí vyučování zájem a půvab. Je-li otázka příliš těžká, jako na př. otázky po definici, budí nechuť a odpor. Táže-li se učitel po tom, čeho žáci nevědí a nač odpovědět nemohou, jest to zbytečné maření času.

## **17. Kterých pravidel má učitel šetřiti při otázkách?**

1. Otázka učiněna budiž zpravidla pro všechny žáky. Je-li otázka učiněna celé třídě, jsou nuceni všichni žáci přemýšlet a dávati pozor, nevědouce, kdo bude vyvolán. Po krátké přestávce vyvolá učitel žáka, aby odpověděl. Vyvolává žáka pátým pádem rodného jména a neukazuje na žáka prstem, nebo: kde byl pokřtěn Pán Ježíš? — vzadu v poslední lavici na kraji? Jen tam, kde by utvoření pátého pádu bylo nesnadné, nebo by zněl pád směšně, jest nutno stylisovati otázku na první pád, na př. poví N. Žák budiž volán po učiněné otázce a po malé přestávce, nepřirážej učitel nikdy jména k otázce, čímž by snadno nesmysl vzniknouti mohl, na př.: Kdo byl Pilát, Černý? nýbrž: Kdo byl Pilát? — poví Černý! Rovněž není správné volati žáka uprostřed otázky, na př. Kdo byl s Pánem Ježíšem, Palečku, spolu ukřižován? Tu žák často ani nepozoruje, že byl vyvolán. Nedoporučuje se volati pouze jménem křestním. Nesprávným ustanovováním žáků k odpovídání se pozornost ve škole ruší. Katecheta má neustále míti na paměti, že vyučuje svatému náboženství a proto bezpodmínečně se musí varovati všeho, co by je v nevážnost uvést mohlo.

2. Učitel vyvolává takové žáky, od nichž předpokládá, že dají správnou odpověď; při snazších otázkách vyvolá se žák slabší, při těžších otázkách vyvolá se žák nadanější.

3. Žáci nebud'ěž voláni podle seznamu, ani podle jistého pořádku, nýbrž jak učitel za dobré uzná. Je-li možno, v téže hodině všichni bud'ěž vyvoláni. Není správné, volá-li učitel jen žáky, kteří se hlásí.

Klásti otázky správně jest velkým uměním vyučovatelským. Dovednost ta náleží k nejdůležitějším a nejpotřebnějším vlastnostem učitele.

Otázka ať s odpovědí těsně souvisí, jedna z druhé vyplývající logicky tak, aby veškeré otázky a odpovědi byly soustavným (logickým) celkem.

#### Literatura:

A. Tumlriz, Das Wesen der Frage, Praha 1919.

E. Kawohlová, Die kindliche Frage, München 1929.

### 18. Odpověď.

Soud, který vyslovuje žák k dané otázce, jest odpověď.

*Vlastnosti správné odpovědi.*

Katecheta musí dbáti těchto pokynů:

1. Aby odpovídal vždy jen jeden žák, a to ten, kterého katecheta vyvolal. Kdo chce odpovídati, ať slušně pozvedne ruku.

Sborového odpovídání se užívá jen výjimkou, a to chceme-li nacvičiti nějakou důležitou již sestavenou odpověď, modlitbu, biblický text nebo vyvozenou poučku. Sborové odpovídání děj se vždy bez křiku, jinak by nastal snadno zmatek.

2. Žáci ať odpovídají vždy s rozvahou. Proto učitel žáky k tomu nutí, aby vždycky napřed přemýšleli, oč vlastně v otázce běží, a netrpí žákům ukvapovati se v odpovídání, aniž dovoluje, aby odpovídali dříve, než otázka ukončena, sice budou žáci odpovídati nazdařbůh. Energicky též zamezuje jakékoli napovídání.

3. Žáci odpovídejte zřetelně, pokud možno celými větami, mluvnicky správně.

4. Žáci odpovídejte hlasitě tak, aby učitel i žáci je slyšeli; hlasité mluvení nikdy nepřecházej v křik. Učitel nesmí trpěti jednotvárných, zběžných odpovědí nebo „zpívání“.

Také chování žáků jest při odpovědi dbáti. Vyvolaný žák odpovídej stoje zpříma, dívaje se učiteli do očí, s rukama volně k tělu přiloženými a nesedej, dokud nedá učitel znamení,

anebo jiného vyvolá. Tím se uspoří mnoho času i námahy a jest to dobrá známka školy i spořádané práce učitelovy.

Daných odpovědí nikdy učitel neopakuje (t. zv. školské echo).

*Jak si počínati při odpovědi.*

1. Dá-li žák odpověď správnou, učitel se jí spokojí, je-li přesvědčen, že žák věci rozumí, kdyby se i jinými slovy vyjádřil, než učitel myslil. Pouze mechanickými odpověďmi se nespokojuje. Není dobře, za každou dobrou odpověď žáka pochváliti, to zavádí k zjištnosti a marnivosti, ani stále ať neříká učitel „ano“, „tak jest“, „dobře“, ale toliko pohybem ruky, výrazem obličeje ji uznává a u vyučování pokračuje.

2. Je-li odpověď částečně chybná, zcela jí učitel nezamítá, ani sám neopravuje, ale vede otázkami žáka, aby nesprávnou část sám opravil a doplnil.

3. Dá-li žák odpověď směšnou, ať učitel sám se nesměje a také nedovolí, aby žáci se smáli. Z odpovědi takové část směšná se vypustí, správná vybere a tak i smích se utiší.

Někdy postačí i přísný pohled, anebo učitel, směšné odpovědi si nepovšimnuv, vyvolá jiného žáka a obrátí rychle pozornost na novou otázku.

4. Dá-li žák zcela chybnou odpověď, učitel se s ním nevadí, ale uváží, kdo jest toho příčinou, a podle toho se k žáku zachová.

Pozoruje-li učitel, že jest sám svou otázkou vinen, poněvadž byla didakticky nesprávná, opraví a doplní ji náležitě sám a žák k ní dobře odpoví.

Je-li tím vinen žák:

a) napomene se nepozorný a roztržitý a při opětovné zaviněné nepozornosti se potrestá. Budiž vyvoláván často takový žák a tak k pozornosti donucován. Roztržitost u hochů bývá poněkud vyšší než u dívek! Katecheta vždy si vyšetří, co je příčinou roztržitosti, stává se, že roztržitost prozrazuje chronickou nebo nahodilou poruchu zdraví (poruchu nervové soustavy, chudokrevnost, zduření žláz, potíže žaludku a střev, nedostatečný oběh krve).

b) nesmělý povzbudí se vlídně a laskavě, mírnou pochvalou za odpověď se mu dodá chuti pro příště;

c) váhavý se podporuje trpělivě, pro tuto vlastnost učitel žáka nehaní a nehubuje, ale také naň nechvátá;

d) méně nadaný vede se snadnými otázkami k odpovědi aneb opakuje schopnějšími žáky danou odpověď;

e) proti vzdorovitému užije se přísných prostředků pro uhájení učitelovy autority, podle potřeby jest i rodiče zavolati a o nápravu se postarati. Učitel má si věděti rady, ale ve všech případech zachovati důstojný klid.

5. Neodpověděl-li žák, učitel dlouho nečekej, ale také zaň neodpovídej, nenapovídej, netrp, aby jiný zaň odpověděl, anebo mu napovídal, ale hledej příčinu mlčení.

## **19. O prostředcích při vyučování užívaných.**

Aby žáci náboženské učení řádně poznali a pochopili, učitel učivo objasňuje. Nejdůležitější jest názor.

Psychologický a pedagogický význam názornosti byl vystižen již scholastickým rčením „*nilhil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu*“ — nic není v rozumu, co by nebylo dříve ve smyslech. Zásada názornosti jest pedagogický imperativ.

Názor může býti podán bezprostředně, ukážeme-li místo dlouhého výkladu teoretického příslušný výkon před žáky, na př. znázorníme kříž.

Není-li možno věc do školy přinést, dovedeme žáky k ní, na př. kostel, oltář.

Není-li skutečného předmětu, objasníme představu obrazem, bez něhož zvláště při vyučování ve třídě elementární nemožno se obejít. Biblický příběh obrazem znázorněný nejlépe žáci pochopí a v paměti podrží.

V elementárním vyučování má názor velmi důležitou roli, proto názorné vyučování je hlavní věcí. Kde není možný názor na skutečný předmět, musí vypomoci obrazivost a obrazotvornost dítěte s použitím všech prostředků, kterých se katecheta chápe, aby dosáhl konečného a žádoucího cíle. Obrazivost je ze

všech duševních činností dětských nejvíce vyvinutá, živá a konkrétní a působí vcítění, kterému se dítě oddává. To pak má veliký, dosud podceňovaný pedagogický význam, jehož málo dbáme pro pěstování praxe života katolického, která utváří dítě citově a mravně, ale to jen tehdy, je-li obrazivost dětská správně a účelně vedena, aby dítě věrně pozorovalo, vnímalo a osvojovalo (správné názory a jasné pojmy), i aby se vyvinulo vědomí odpovědnosti.

Hluboce působí dramatické předvedení. Přirozeně nutno taktně si vésti a držeti se určité míry. Dramatické prožívání nesmí se zvrhnouti v meškající, zatěžující a s chápáním žactva se nesrovnávající teatrálnost. Kazatelská encyklika „*Humanis generis*“ (z 15. VI. 1917) varuje kazatele před teatrálností a tato výstraha platí i pro katechetu. Dramatisace, měnící plochá slova v ruch a plastiku života, abstraktní schemata v konkrétní životní situace, nesmírně pomáhá při vyučování.

#### Literatura:

*J. Kühnel*, *Moderner Anschauungsunterricht*, Leipzig 1923<sup>8</sup>.

*E. Morath*, *Veranschaulichung im Religionsunterricht der Volksschule*, München 1930.

## 20. Názorné pomůcky při vyučování náboženství.

*Biblický obraz.*

Především je to obraz, a to zejména *obraz biblický*.

*Jaký má býti obraz biblický?*

Má-li obraz biblický vyhovovati pro náboženské vyučování, musí býti:

1. umělecky hodnotný;
2. dětem srozumitelný – pro elementární stupeň jen v jednoduché perspektivě, jasné kresbě, prosté kompozici, výrazné malbě provedený;
3. věrný; má se srovnávati se skutečností;
4. pravdivý po stránce duševního dění, všeho umělkovaného, affektovaného, nasládlého a schematického prost;
5. mravně nezávadný;
6. mějž náboženské posvěcení bez pózy;

7. dostatečně veliký, aby i z poslední lavice bylo možno vše na něm pozorovati.

*Kdy užítí jest při vyučování biblického obrazu.* Odborníci katechetičtí nejsou za jedno.

Někteří při vypravování vycházejí z biblického obrazu. Snaží se ve třídě elementární z obrazu vše vyčísti. Na př. Wangemann (*Anweisung zur Benutzung der biblischen Anschauungsbilder*), Ranke (*Des Kindes erster Unterricht aus Gottes Wort*), Schütze (*Pädagogische Blätter für Lehrerbildung*) a j. Bylo by možno s nimi souhlasiti, kdyby obraz nebyl prostředkem k účelu, ale sám účelem. Obrazu rozumíme tenkrát, když s bohatou činností apercepční k němu přistupujeme. Před mnohým obrazem stojíme i my dospělí bezradní. Kehr právem nesouhlasí s tím, aby se při vyučování vycházelo od obrazu, neboť dítě spíše rozptyluje, nežli poutá k vyprávění.

Někteří užívají obrazu při výkladu. Tak doporučuje na př. Kehr, Schumannové, Bormann a j. Praktické však ani to není, neboť pozornost dětí se tím odvádí.

Jiní zastávají mínění, že nejlépe lze užítí obrazu až po vypravování, tak na příklad Rein, Pickel, Scheller, Henschel, Kahle a j.

Obraz ukáže a vysvětlí se zpravidla až po vypravování příběhu tak, aby všichni žáci naň mohli nazírat; potom se ve třídě na vhodné místo pověsí.

Pokud se týká obrazů a jejich pedagogické ceny, lze doporučiti tyto:

Gebharda Fugela 24 obrazy ze Starého a Nového zákona. Velikost 40×60 cm. Pokládány jsou za nejlepší, avšak pro elementární stupeň jsou méně vhodné, neboť dětem jsou těžko pochopitelné.

Filipa Schumachera 60 obrazů. Velikost 48×72 cm. Doporučují se pro svůj náboženský charakter, vkusný kolorit, zvláště se hodí pro třídu elementární. Pro československé školy jsou schváleny min. škol. a nár. osvěty v Praze výnosem ze dne 27. října 1928, č. 142.250/27-I. Cena obrazu 14.90 Kč.

Originelním pojetím a množstvím podaných motivů vynikají biblické obrazy Mate Mink-Bornové (Mnichov).

Nástěnné obrazy mnichovské Gesellschaft für christliche Kunst. Velikost 65 × 70 cm.

Biblické obrazy benediktinů belgických (Imagerie des P. P. Bénédictins, Maredsous, Belgique).

Düsseldorfskou obrazovou bibli. 24 obrazy. Velikost 60 × 74 cm. Umělecky cenné.

Oblíbená jest též Nelsonova sbírka 110 biblických obrazů v trojbarvotiskovém provedení. Rozměr obrazu 81 × 58 cm, cena obrazu Kč 12.—.

Pokusem o české nástěnné obrazy biblické jsou obrazy akadem. malíře Doubka a nákresy Rudlovy z pozůstalosti biskupa Dra A. Podlahy.

*F. B. Doubek* jest autorem biblických obrazů, schválených církevně i ministerstvem školství a národní osvěty výnosem ze dne 14. 3. 1934, č. 29.706/1-1.

Cyklus 24 obrazů v barvách, rozměru 58 × 42 cm, obsahuje nejdůležitější příběhy z Písma svatého Starého i Nového zákona. Cena obrazu 10.— Kč.

*Z. Rudl* na pokyn biskupa Dra Podlahy namaloval serií biblických obrazů, z nichž byla dosud vydána jen první řada s aprobačí ministerstva školství a nár. osvěty výnosem ze dne 29. května 1933, č. j. 61.926/33-1/1.

Čtyři barevné obrázky rozměru 39 × 31 cm v obálce za 35 Kč.

### *Epidiaskop a film ve škole.*

Dnes dospěli jsme již k užití kinematografu ve škole, totiž k užití úzkého filmu (16 mm) jako vyučovací pomůcky. Nejvhodnější pro vyučování jest *epidiaskop*. *Epidiaskop* je projekční přístroj na promítání průhledných obrazů na skle (diapositivů). Při něm možno užití též ilustrací v knize a pohlednic, takže projekce není spojena s velkým nákladem. Pro *epidiaskop* mluví i pedagogická zásada, neboť vyučování vyžaduje, aby obraz zůstal nepohyblivý před očima žáků. Projekce jest mocným nástrojem sugesce. Má býti spojena s vyučováním, a ne býti pouhým promítáním obrazů ve zvláštních

hodinách. V elementárním vyučování nejlépe se hodí projekce při opakování určitých celků.

#### Literatura:

*F. Bürgel*, Die biblischen Bilder und ihre Verwertung beim Religionsunterrichte in der Volksschule, Freiburg 1906<sup>3</sup>.

*Alf. Heilmann*, Bibelbilder, Kempten 1911.

*J. Krones*, Die neuzeitlichen Anschauungsmittel und ihr didaktischer Wert für den Religionsunterricht.

*W. Hawel*, Das Lichtbild im kath. Religionsunterricht, München 1931.

### 21. Kreslení v hodině náboženské.

Není-li obrazu, užije se křídý. Dovednosti kreslířské musí se učitel náboženství naučiti, neboť k řádnému pochopení slovního výrazu třeba grafického doprovodu a hmotného vyjadřování představ. Je mnoho pravdy ve výroku *Masarykově*: „Myslím, že by každý měl umět kreslit, tak jako každý má umět psát. Lidé by byli jasnější, naučili by se přesněji myslit a odhadovat.“ Skizzování v hodině náboženské jest důležitým prostředkem výchovným a vyučovacím. Koná je učitel i žáci. Učitel náčrtem vhodně pojí názor zrakový k slovnímu výkladu — vyučuje psychologicky. Nekreslíme v náboženství vždy a za každou cenu, nýbrž ilustrujeme jen typické děje a situace, a to před očima žáků, z paměti a lehce.

Žákům prospívá skizza jako pomůcka při vědomém postřehování zjevů, upevňuje paměť a učiteli ulehčuje práci. Náčrty a kresby nejsou cílem, nýbrž prostředkem vychovávacím. Dětské projevy ve třídě elementární jsou s počátku spontánní, teprve později zasahuje učitel, nikoli však po stránce kreslířské, ale věcné. První projevy grafické v elementárce jsou ilustrace. Dítě kreslí rádo z paměti, předloham se vyhýbá. Je hrdé na to, že několika čarami vytvoří památku toho, co je zajímalo. Dětské obrázky jsou plny naivností a psychologických záhad. Každé dítě začíná čmáranicí. Dítě má jasnější představu, co vyjadřuje. Ale je tu zápas s formou. Kresby dětské jsou především řečí (písmem), kterým nám dítě odhaduje sebe a své nitro. — V kreslířském vývoji dětském lze pozorovati několik stupňů. V elementární třídě kreslí dítě schematicky, t. j. to, co

o předmětu ví, nikoliv co vidí, vyjadřuje — jak praví *Wundt* — představu (stupeň ideografický) a teprve později vystihuje přírodu (stupeň fysiografický). Děti se nespokojují kreslením jednotlivých předmětů, ale rádi zachycují celý děj. Křída, kterou kreslíme, budiž mírně přihrocena a z dobrého materiálu. Skizzujeme v rozměrech pokud možno největších, a to v kresbách prostých, ale přece vkusných, majíce při tom zřetel na žáka a stupeň jeho duševního vývoje.

#### Literatura:

*Fr. Čáda*, Pedagogický význam kreseb dětských v Rozpravách z psychologie dítěte a žáka, Praha 1918.

*R. Čermák*, Obsah spontánních kreseb dětských, Brno 1927.

*Týž*, Kreslířský vývoj dítěte v době předškolní, Brno 1927.

*J. Hartmann*, Anschaulichkeit im Religionsunterricht. Verwertung des Zeichnens, Kempten 1907.

*Jos. Hronek*, Náorné vyučování náboženství kresebnými náčrtý ve třídě elementární podle zásad činné školy, Praha 1936.

*L. Ondrůjová*, Příspěvek ke studiu dětské kresby, Nové školy 1928/29.

*Seinig*, Die redende Hand, Leipzig 1920.

*A. Zamazal*, Kreslení v hodině náboženství. Mar. Hory 1917<sup>2</sup>.

---

# OBSAH.

|                                                                                           | Strana |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| Úvodem . . . . .                                                                          | 5      |
| 1. Domov a škola . . . . .                                                                | 6      |
| 2. Kdy má náboženské vyučování začínati . . . . .                                         | 7      |
| 3. Cíl náboženského vyučování ve třídě elementární . . . . .                              | 8      |
| 4. Obtíže při vyučování náboženském . . . . .                                             | 9      |
| 5. Osobnost učitele náboženství . . . . .                                                 | 12     |
| 6. Nejdůležitější vlastnosti učitele náboženství . . . . .                                | 14     |
| 7. Hlavní povinnosti katechetovy . . . . .                                                | 17     |
| 8. Osnova vyučování náboženského . . . . .                                                | 18     |
| 9. Vyučování biblickému dějepisu . . . . .                                                | 22     |
| 10. Normální učební plán . . . . .                                                        | 23     |
| 11. Rozvrh učiva náboženského na elementárním stupni ve školách<br>ménětrždních . . . . . | 29     |
| 12. Metoda učebná . . . . .                                                               | 31     |
| 13. Postup vyučování . . . . .                                                            | 32     |
| 14. Řeč při vyučování . . . . .                                                           | 34     |
| 15. Technika při vyučování . . . . .                                                      | 35     |
| 16. Otázka . . . . .                                                                      | 36     |
| 17. Kterých pravidel má učitel šetřiti při otázkách . . . . .                             | 38     |
| 18. Odpověď . . . . .                                                                     | 39     |
| 19. O prostředcích při vyučování náboženství . . . . .                                    | 41     |
| 20. Názorné pomůcky . . . . .                                                             | 42     |
| 21. Kreslení v hodině náboženské . . . . .                                                | 45     |

